

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۳۹۸، دوره ۱، شماره ۴

آینده پژوهی بازارچه‌های مرزی در راستای توسعه پایدار

(مطالعه موردی: شهر سردشت)

عیسی پیری^۱، محمد رسولی^{۲*}، شراره سعید پور^۳، رضا محمودنژاد^۴

۱- هیئت علمی گروه جغرافیا دانشگاه زنجان

۲- دانشجوی جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه زنجان

۳- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تبریز

۴- کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه پیام نور بوبین زهرا

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۲/۲۲

چکیده

با توجه به اینکه بازارچه‌های مرزی در توسعه شهرهای مرزی تأثیر و نقش قابل ملاحظه‌ای دارند. لذا آینده‌پژوهی بازارچه‌های مرزی و لزوم توجه به شهرهای مرزی در راستای توسعه پایدار می‌تواند نقش اساسی در ترقی و پیشرفت توسعه اقتصادی نواحی مرزی، بهبود استانداردهای زندگی مردم، کاهش فقر، توزیع مناسب درآمد، ایجاد روابط دوستی و آشنایی بیشتر، تسریع همکاری‌های بیشتر بین نواحی مرزی داشته باشد. هدف از پژوهش حاضر آینده‌پژوهی بازارچه مرزی سردشت در راستای توسعه پایدار می‌باشد برای این منظور از ۲۴ شاخص جهت بررسی وضعیت و ترسیم آینده مطلوب بازارچه مرزی سردشت استفاده شده، که برای وزن دهی از روش دلفی (کارشناسان) و برای ارزیابی وضعیت و آینده‌نگاری از نرم‌افزار میک‌مک استفاده و برای ترسیم نقشه نیز از نرم‌افزار GIS استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهند، در بسیاری از شاخص‌های راهبرد بازارچه شهر مرزی شهر سردشت در راستای توسعه پایدار، کمبودهایی مشاهده شده است و بازارچه از اهداف اولیه خود در بسیاری از موارد فاصله گرفته است (مواردی چون مبادلات مرزی، توسعه اقتصادی، اشتغال‌زایی سالم، توسعه زیرساخت‌ها، بومی‌سازی، امنیت اجتماعی، امنیت اقتصادی، تثبیت جمعیت و...) و در برخی موارد سطح مدیریت بازارچه با مشکلاتی روبرو شده است، در نهایت با توجه به یافته‌های پژوهش، راهکارهایی برای بهبود هرچه بیشتر نقش بازارچه در منطقه ارائه شده است.

واژه‌های کلیدی: آینده‌پژوهی، بازارچه مرزی، توسعه پایدار، شهر مرزی سردشت

مقدمه

در عصر جدیدی که از آن به‌عنوان جهانی شدن یاد می‌شود زندگی می‌کنیم، از جهانی شدن به تعبیر مختلفی یاد می‌شود همان‌طور که مارکس از آن با عنوان انقباض زمان و مکان یاد می‌کند و آن را نابودی مکان از طریق زمان می‌داند. این نابودی مکانی در بعدها فرهنگی، سیاسی، اجتماعی خود را نمایان ساخته است و مرزهایی فراتر از حدود جغرافیای خود را درنور دیده است، اما چیزی که شایان توجه است مرزهای کشورها؛ به‌عنوان گلوگاه هر کشور و نقطه عطفی در ایجاد تحولات بنیادی در اعصار مختلف تاریخ کشور، هستند به‌طوری‌که این مرزها؛ پذیرای اولین تحولات و تغییرات در همه ابعاد اجتماعی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و... می‌باشند. هرچند وارد عصر جهانی شدن شده‌ایم اما مفاهیم مرزها در همان ابعاد قدیم خود باقی مانده و نتوانستند متناسب با سایر مناطق هر کشور رشد و شاهد شکوفایی باشند هرچند که از اسباب اصلی توسعه سایر بخش‌های کشورها هستند که وضعیت بهتری دارند. این تعبیر و تفاسیر گویایی این موضوع است که تا حدودی مرزها به مسیرهای تردد صادرات و واردات تبدیل شده بدون آنکه به اقتصاد مردمان آن توجهی شود، مردمانی که خود اسباب توسعه سایر مناطق هستند ولی از توسعه منطقه خود بازمانده‌اند.

از مهم‌ترین مسائل پیشروی کشورهای در حال توسعه دستیابی به توسعه پایدار و امنیت فراگیر می‌باشد با یک دید کلی می‌توان به جایگاه متزلزل مناطق مرزی در مقایسه با مناطق مرکزی کشور در فرآیند توسعه ملی و منطقه‌ای پی برد. علل این عقب‌ماندگی در توسعه شامل: عدم توجه به تفاوت‌های محیط جغرافیایی، ساختار سیاسی متمرکز و به تبع آن تمرکز ثروت، قدرت و امکانات در مناطق مرکزی، انزوای جغرافیایی در مناطق مرزی می‌باشد. در عصر حاضر با توجه به افزایش روزافزون جمعیت، نقاط ضعف امنیت در مناطق مرزی، آینده بسیار پیچیده‌ای برای این نواحی پیش‌بینی می‌شود. مناطق مرزی دورترین مناطق پیرامونی از مرکز و محروم‌ترین مناطق می‌باشند. توسعه نامتوازن بخش‌های اقتصادی، اجتماعی، اکولوژیکی و همچنین عدم تعادل‌های منطقه‌ای به منجر به این محرومیت شده‌اند و این امر سبب شده است که این مناطق در چند دهه اخیر در زمره مناطق مهاجر فرست کشور قرار گیرند که علاوه بر تخلیه مناطق مرزی که به لحاظ امنیتی و سیاسی برای کشور چندان مناسب نیست موجب ایجاد حاشیه‌نشینی و انواع نابهنجاری‌های اجتماعی در شهرهای بزرگ و صنعتی کشور گردد. توسعه مناطق مرزی، ایجاد اشتغال در این مناطق به‌منظور کاهش فقر و بیکاری این امکان را به وجود می‌آورد که از هزینه‌های روانی و اقتصادی مهاجرت جلوگیری شود و منابع طبیعی و تجهیزات سرمایه‌ای و زیرساخت‌های اجتماعی مورد بهره‌برداری قرار گیرد (علائی و ناصرودی، ۱۳۹۵: ۲).

امروزه عدم کنترل و عملیات پنهان قاچاق کالا موجب شده است تا دولت‌ها در سالم‌سازی مناطق مرز نشین به شیوه‌های نوینی از همکاری‌های مناطق منطقه‌ای هدایت شوند. این‌گونه همکاری‌ها در قالب بازارچه‌های مشترک مرزی از شناخته‌ترین

روش‌های توسعه اقتصادی مناطق مرزنشین به شمار می‌رود. از این رو برنامه‌ریزی کردن برای توسعه چنین مبادلات و جریان‌هایی در نوع خود به توسعه همکاری‌های متقابل اقتصادی، گسترش بازارچه‌های مرزی محلی، ایجاد صلح و ثبات در مناطق مرزنشین و بالاخره

بهبود امنیت در این مناطق و بهبود زیرساخت‌ها و خدمات موردنیاز منطقه را به همراه می‌آورد (شماعی و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۰۶).

سردشت دارای قدمت دیرین در جنوب استان آذربایجان غربی همسایه کشور عراق واقع شده است. این شهر با وجود موقعیت استراتژی مهم تر و راهبردی تر، از توسعه نسبت به سایر شهرهای دیگر بازمانده است به طوری که از بین شهرستان‌های استان آذربایجان رقم بالاترین بیکاری و پایین‌ترین سطح نشاط را دارا می‌باشند.

کالاهای بیشتر شهرستان‌های استان و بعضی از استان‌ها از سردشت می‌گذرد و چیزی که سردشت در این میان شاهد آن است ردوبدل کردن کالاها و تولیداتی هست که منفعت چندانی برای مردمانش نداشته است (شمسی، هزیر، ۱۳۹۲)، از طرفی تردد وسایل نقلیه سنگین باری باعث ویرانی بزرگ جاده‌ای اصلی شهر شده است که تردد را در برخی نواحی با مشکل روبرو ساخته است. می‌توان گفت وضعیت بازرگانی داخلی در شهر سردشت چندان مطلوب نمی‌باشد از یک طرف این شهر از زیرساخت‌های لازم برای توزیع و نگهداری مناسب کالاها برخوردار نبوده و از طرف دیگر به دلیل اشتغالات عمده به واسطه گری قاچاق پیکره بخش خدمات به ویژه زیر بخش بازرگانی از سلامت لازم بهره نبرده است.

علاوه بر کالاهای وارده از طریق بازارچه مرزی و کالاهای قاچاق عمده خریدهای کالای این شهرستان از ارومیه و تهران صورت می‌گیرد. فروشگاه‌های بزرگ مصرف نیز در این شهرستان به فروشگاه‌های اتکای مصرف فرهنگیان و مصرف کارمندان و چند مورد خصوصی معدودی محدود می‌شود. وجه غالب بازرگانی داخلی در شهرستان سردشت خرده‌فروشی و آزاد بوده که مشخصه عمده آن خرید و فروش کالاهای لوکس خارجی و شیشه‌آلات و کالاهای وارد شده به صورت قاچاق از مرز می‌باشد.

بازارچه مشترک مرزی سردشت که موضوع فعالیت آن از طرف شورای عالی امنیت ملی به تصویب رسیده در ۲۱ کیلومتری شهرستان سردشت واقع شده و فاصله آن تا شهر قلادزه (عراق) ۱۸ کیلومتر می‌باشد. این بازارچه به دلایل امنیتی کلاً در سمت ایران احداث گردیده و نمایندگی از بازرگانی گمرک فرمانداری و نیروهای امنیتی و نظامی در آن حضور دارند. تجارت در این بازارچه با کارت‌های پپله‌وری صورت می‌گیرد و از سال ۱۳۷۵ شروع به کار کرده است. که عدم توجه به عمران و آبادانی و نبود برنامه‌های درخور و شایسته جهت شناسایی پتانسیل‌های منطقه، اهمیت پرداختن به این پژوهش را دوچندان کرده است.

لذا پژوهش حاضر باهدف اصلی آینده‌پژوهی بازارچه مرزی سردشت در راستای توسعه پایدار با استفاده از تکنیک دلفی و نرم‌افزار میک‌مک، و به‌منظور پاسخ به این سؤال انجام‌شده است که بازارچه مرزی شهر سردشت چه تأثیری بر توسعه شهر داشته است؟

تا بتوان در راستای توسعه پایدار شهر سردشت راهکارهای بهینه‌ای برای بهبود وضعیت بازارچه مرزی شهر پیشنهاد داد.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ریشه‌های آینده‌پژوهی به محوریت انسانی آینده‌شناسی که سال ۱۹۴۳ توسط اوسپ فلچتیم^۱ معرفی شد، برمی‌گردد. آینده‌پژوهی بر جایگزین‌های مختلف استوار است و به‌طور فعال تصاویر مطلوب خودش را نسبت به آینده تعریف می‌کند. آینده‌پژوهی یک حوزه پژوهشی نسبتاً جدید است که قلمروی آن، همه عرصه‌های معرفت‌نظری و تکاپوهای عملی آدمی را درمی‌نوردد و نتایج حاصل از آن می‌تواند تأثیرات گسترده‌ای در هر یک از این عرصه‌ها داشته باشد (گوهری فر و همکاران، ۱۳۹۴: ۳۸).

و در پی آن است تا با بهره‌گیری از تحلیل وضعیت موجود، شناسایی سازوکارهای تغییر و تعریف سناریوهای مختلف، توسعه و بهبود را در آینده‌های محتمل و ممکن پیش‌بینی کند (واعظی و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۲). این دانش ابزاری برای خدمت به بشریت و جامعه انسانی است و می‌کوشد استعدادها و توانایی‌های انسان‌های خردگرا را برای ساختن آینده‌ای بهتر متحد نماید، و به انسان می‌آموزد که چگونه آینده‌ای مطلوب را برای سازمان و یا جامعه خود ترسیم کند و از آن به‌عنوان عاملی برای رشد و تکامل خود بهره‌برداری نماید (مقیم، ۱۳۹۴: ۷۸).

بازارچه مرزی منبع اصلی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است (World Investment Report, 2007, 171). و شناختن ترکیب بازارچه مرزها نقش مهمی در جهانی‌شدن اقتصاد و جهانی‌سازی دارد (Lee, 2017, 52).

بازارچه این تمایل را در شرکت‌ها بعد از نفوذ به بازار دیگر کشورهای ایجاد می‌کند که به دنبال بهبود کیفیت جهت رقابت باشند. رویکرد مردم‌گرا بودن مرزها مهم‌ترین عامل در این تحلیل‌ها، ایجاد فکر، شکل‌دهی نمادین به آن و درنهایت شکل‌دهی به مرزها توسط عوامل انسانی با کمک سیاستمداران، شرکت‌ها، مصرف‌کنندگان و شهروندان است. در این رویکرد عوامل انسانی جایگزین همکاری بین مرزی توسط افراد و مجموعه افراد می‌گردد (Van Houtman, 2000). این نوع بازارچه‌ها ذخایر مرزی هستند که از یک‌طرف باعث به حرکت درآمدن چرخ‌های صنعت کشور شده، بهره‌وری افزایش کرده و منبعی قابل اطمینان بوده (van den Bergh and other, 2018). وقتی شرکت‌ها در محدوده مرزی با کمبود منابع روبرو باشد

¹- Ossip Flechthaim

این بازارچه‌ها می‌تواند به‌عنوان تکمیل‌کننده عمل کند، و همچنین شرایط را برای ایجاد بازارهای نوظهور فراهم می‌کند

(Kumar, Mudambi, & Gray, 2013)

واژه توسعه پایدار را برای اولین بار به‌طور رسمی (برانت لند) در سال ۱۹۸۷ (۱۳۶۶ شمسی) در گزارش (آینده مشترک ما) مطرح کرد. یعنی توسعه‌ای که بتواند نیازهای نسل امروز را بدون به مخاطره انداختن نیازهای نسل آینده تأمین نماید (بابا نسب، ۱۳۸۹: ۱۹). به‌عبارتی دیگر توسعه پایدار عبارت است از روندی فراگیر در جهت افزایش توانایی‌های انسانی - اجتماعی برای پاسخگویی به نیازهای انسانی - اجتماعی، ضمن آنکه نیازها پیوسته در پرتو ارزش‌های فرهنگی جامعه و پیشنهاد پایداری جهان پالایش یابند. این‌گونه توسعه نیازهای کنونی را، بدون کاهش توانایی نسل‌های آتی در برآوردن نیازهایشان، برآورده می‌کند و توسعه‌ای پایدار است (صرافی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۶).

در سال‌های اخیر با توسعه مفهوم شاخص رفاه در تعریف پایداری شکل تازه‌ای بر اساس جهت‌یابی پایداری به‌وسیله آلن آتکسون ترسیم شده است. در این مفهوم، توسعه پایدار دارای چهار جهت اصلی است: طبیعت، اقتصاد، جامعه و رفاه (Atkisson & Hatcher, 2011: 5)

برخی از مطالعاتی که در راستای پژوهش حاضر از سوی سایر محققان صورت گرفته، به شرح ذیل می‌باشد:

تابعی و همکاران (۱۳۹۶) در مقاله‌ای با عنوان «نقش بازارچه مرزی در توسعه اقتصادی - اجتماعی نواحی پیرامون مطالعه موردی: بازارچه سرو ارومیه» به این نتیجه رسیده‌اند که ایجاد بازارچه مرزی در منطقه سرو ارومیه نقطه عطفی در ایجاد اشتغال، تثبیت جمعیت مرزنشین، افزایش صادرات محصولات منطقه، افزایش درآمد و سطح زندگی و توسعه پایدار و همکاری متقابل منطقه‌ای را افزایش می‌دهد که نمونه بارز همکاری متقابل بین دو کشور ایران و ترکیه می‌باشد.

سلمانی مقدم و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله «ارزیابی نحوه تأثیر بازارچه مرزی بر روند توسعه کالبدی شهر، موردشناسی: بازارچه مرزی یزدان در شهر حاجی‌آباد» نشان داده‌اند که تأسیس این بازارچه مرزی بر توسعه کالبدی شهر تأثیر مثبت داشته است. نقشه‌های روند توسعه کالبدی شهر نیز مؤید توسعه بیشتر شهر در مجاورت جاده و به سمت شرق، بازارچه مرزی یزدان نسبت به سایر جهات شهر هستند: بنابراین، با سرمایه‌گذاری بیشتر در مناطق مرزی نظیر شهر حاجی‌آباد، می‌توان بر چالش‌ها و مشکلات اصلی این مناطق غلبه کرد. از طرفی، رونق اقتصادی بازارچه مرزی یزدان می‌تواند بر توسعه کالبدی این شهر و جلوگیری از مهاجرت به شهرهای مرکزی کمک کند.

شماعی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله «تحلیل فضایی اثرات بازارچه‌های مرزی در توسعه‌یافتگی شهرهای بانه و پیرانشهر»، به این نتیجه رسیده‌اند که تأثیر بازارچه مرزی در توسعه‌یافتگی شهر بانه نسبت به پیرانشهر بیشتر بوده است و آن ناشی از دسترسی ارتباطی، عوامل فرهنگی (قومیت همگن)، زیرساخت‌های اقتصاد و اجتماعی و توسعه فعالیت‌های خدماتی به‌ویژه گردشگری و به‌طورکلی توسعه فضای جغرافیایی در فعالیت‌های متنوع شهر بانه می‌باشد. همچنین محدودیت جغرافیایی شهر

پیرانشهر از قبیل محصور بودن بین کوه‌های مرتفع و زمین‌های کشاورزی مرغوب و تعدد کاربری نظامی اطراف از عوامل مؤثر در کمتر توسعه یافتگی شهر پیرانشهر نسبت به بانه می‌باشند.

زرقانی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل نقش بازارچه مرزی ماهیرود در توسعه فضایی-کالبدی منطقه مرزی با تأکید بر عاملیت مهاجرت و کاهش محرومیت» به این نتیجه رسیده‌اند که با فعال شدن بازارچه مرزی ماهیرود سریش، در بخش تغییرات کالبدی اقدامات عمرانی از قبیل احداث جاده، فراهم نمودن تأسیسات زیربنایی آب، برق، تلفن و مراکز بیمه و بانک صورت گرفته است. در این بازارچه علاوه بر افزایش انگیزه برای سکونت و افزایش اشتغال، کاهش محرومیت را به دنبال داشته است. این بازارچه در سطح خرد در محدوده سکونتگاه‌های روستایی و در سطح منطقه مرزی، تأثیرات مثبتی در ابعاد کالبدی، اقتصادی، سیاسی و امنیتی داشته است.

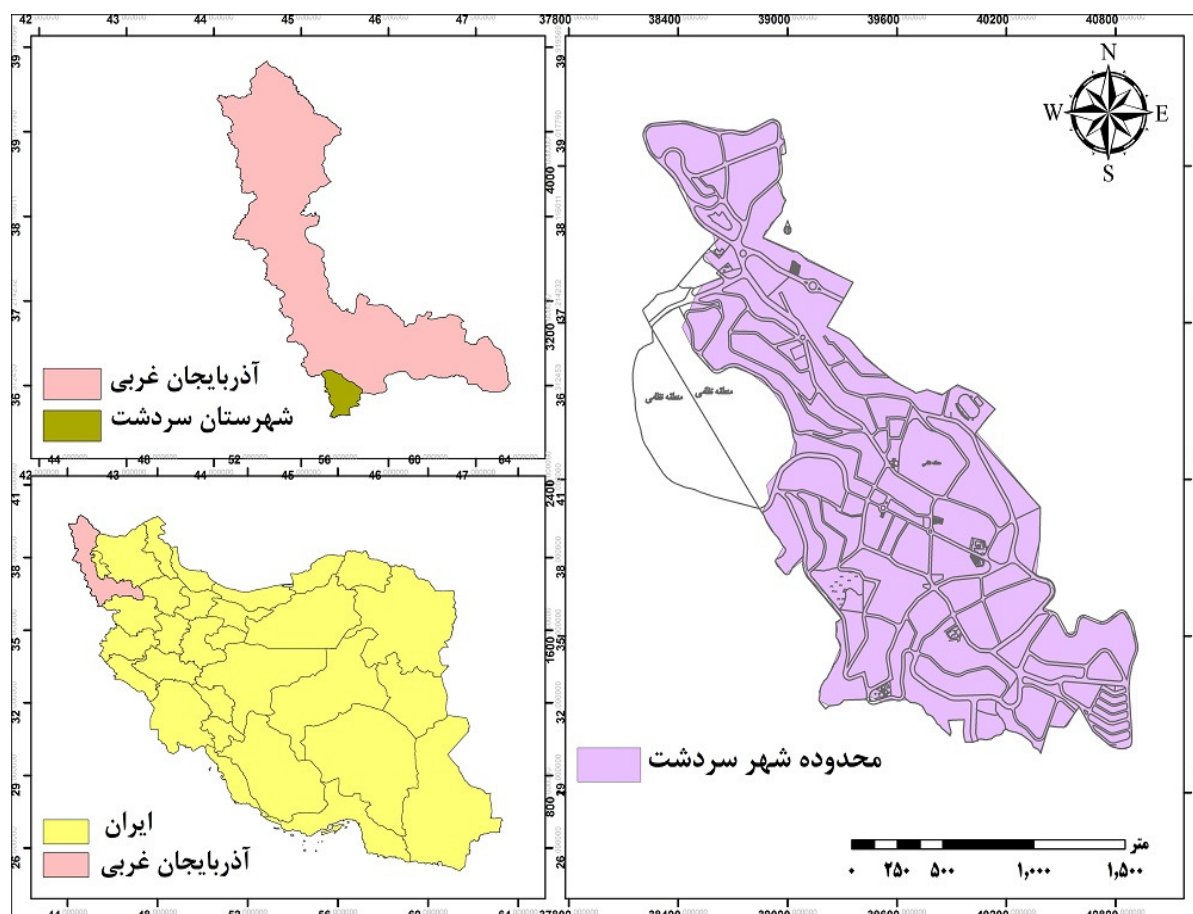
والتر (۲۰۱۴) در مقاله‌ای با عنوان «معرفی بازارچه‌های مرزی» با یک دیدگاه مقایسه‌ای به بررسی خصوصیات بازارچه‌های مرزی پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که بازارچه‌های مرزی آفریقا از بازارچه‌های دیگر متفاوت است و عواملی که موجب توسعه اقتصادی نابرابر بازارچه‌های مرزی آفریقا شده است را شامل: وجود یک جامعه تجاری، ترکیبی از فعالیت‌های تجاری و تولیدی و نفوذپذیری نسبی مرزها، می‌داند و بررسی‌هایی در مورد اینکه چگونه بازارهای مرزی در مرز ایالات متحده-مکزیک می‌تواند به‌طور هم‌زمان امنیت کشور را درحالی‌که از تجارت منطقه‌ای حمایت می‌کند، را تضمین نماید، انجام داده است و سیاست‌های مرزی در مورد بازارچه‌های مرزی را نیز مورد توجه قرار داده است.

دنگیون‌لی (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «ادغام مرزها و پشتیبانی از شرکت‌های مختلف جهت پویایی بازارچه‌ها» به این مسئله تأکید می‌کند که در شرایط عادی، شرکت‌های بزرگ یک‌تاز میدان رقابت بوده و شرکت‌های کوچک را از عرصه رقابت خارج می‌سازند. و اطلاعات جمع‌آوری شده گویای این موضوع می‌باشد که با استفاده از فناوری *M&A* (ادغام شرکت‌ها و بازارچه‌ها) هم می‌توان امکان تعامل این شرکت‌ها را فراهم کرد و همچنین از تخصص سایر شرکت‌ها نیز می‌توان استفاده کرد، این شرکت‌ها عرصه بازار خود را گسترش داده و کیفیت محصولات خود را ارتقاء می‌دهند. نتایج بررسی‌های دنگیون لی نشان داد که فعالیت‌های *M&A* در سراسر جهان از سال ۱۹۸۵ تا ۲۰۰۷ در مناطق مرزی مطابق با الگوهای پیش‌بینی بوده است.

منطقه مورد مطالعه

شهر سردشت در دل رشته‌کوه‌های مرزی و در ۳۵ کیلومتری اقلیم کردستان عراق و نزدیک‌ترین شهر اقلیم به آن شهر قلعه دزه است. از شمال با پیرانشهر، از شرق با مهاباد و بوکان و از جنوب شرق با بانه در استان کردستان همسایه است. و بر اساس تقسیمات سیاسی و اداری در ۳۶ درجه عرض شمالی و ۴۵ درجه و ۳۰ دقیقه شرقی در جنوب غربی شهرستان سردشت و

استان آذربایجان غربی واقع شده است (موسوی و باقری کشکولی، ۱۳۹۱: ۱۰۰). شهر سردشت طبق سرشماری ۱۳۹۵ دارای جمعیتی نزدیک به ۶۸/۱۶۵ نفر می باشد. و منطقه مورد مطالعه از لحاظ زمین شناسی جزو زون سندج - سیرجان بوده که متعلق به رشته کوه های زاگرس می باشد (شکل ۱).

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی شهر سردشت

روش تحقیق

پژوهش حاضر در زمره تحقیقات کاربردی به شمار می رود و جهت تدوین آن روش توصیفی - تحلیلی به کار گرفته شد. و اطلاعات مورد نیاز از طریق کتابخانه ای، برداشت میدانی، استفاده از آمارنامه ها و جداول سرشماری ها اخذ گردیده است. در این پژوهش از ۲۴ شاخص جهت بررسی وضعیت و ترسیم آینده مطلوب بازارچه استفاده شده است که بر اساس آمارهای موجود و همچنین برداشت میدانی به دست آمده است، برای وزن دهی به معیارها از روش دلفی (کارشناسان) استفاده شده است. و برای ارزیابی وضعیت و آینده نگاری از نرم افزار میک مک استفاده و برای ترسیم نقشه نیز از نرم افزار GIS استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

در شهر مرزی سردشت به دلیل ریسک بالای سرمایه‌گذاری و برگشت سرمایه با سود، و به دلیل حساس بودن موقعیت این شهر از لحاظ استراتژی، سرمایه‌گذاری قابل توجهی صورت نگرفته است. از طرفی دیگر هیچ زمینه‌سازی و تسهیلاتی نیز برای بهتر ساختن شرایط موجود و ترغیب بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این مناطق انجام نشده است.

لذا جستجوی عوامل کلیدی توسعه و پتانسیل‌های موجود و بالقوه شهر که گویای توانایی نهفته شهر و در راستای رسیدن به توسعه پایدار می‌باشد شایان توجه است. که در صورت بهره‌برداری، نه تنها برای شهر بلکه زمینه توسعه دیگر مناطق را نیز فراهم می‌سازد. و لزوم شناسایی عوامل مهم و سناریوسازی متناسب با آن نیز مطرح است.

در این پژوهش، ۲۴ شاخص جهت ارزیابی و تدوین راهبردی آینده‌پژوهانه مورد بررسی قرار گرفته است. که نتایج به صورت ماتریس‌های تأثیر مستقیم و ماتریس‌های تأثیر غیرمستقیم نشان داده شده است (شکل ۴ و ۵).

نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که با وجود ایجاد بازارچه مرزی در سطح شهر (شکل ۲ و ۳)، اما توسعه و پیشرفتی در سطح شهر انجام نشده است. ایجاد این بازارچه می‌تواند خلأ توسعه را پر کند، اما عدم توجه به آن و کاستی‌هایی که در ساماندهی آن ایجاد شده است عملاً مانع بهبود کمی و کیفی بازارچه و در نتیجه موجب پیشرفت و توسعه قابل توجهی در سطح شهر سردشت نشده است. این بازارچه برای ساماندهی توسعه نیافتگی شهر سردشت می‌تواند اقدام راهبردی باشد ولی در عمل آنچه شاهد آن هستیم تأمین منفعت دیگر نواحی به جز شهر سردشت بوده است.

گرچه نقش بازارچه بر درآمد مرزنشینان، تا حدودی بهبود یافته است، اما این بهبودی تأثیر چندانی در بهبود وضعیت مردم شهر نداشته است که به دو صورت می‌توان مطرح کرد:

اولاً تعداد کمی از مردم دارای سرمایه و کارت پوله‌وری هستند و قادرند کالاها را در حجم وسیع بخرند، و اقدام به خرید و فروش بکنند، این گروه تعداد اندکی از مردم سطح شهر را در برمی‌گیرد چراکه اکثر مردم شهر اقشار متوسط به پایین جامعه را تشکیل می‌دهند، دوماً ایجاد بازارچه‌های مرزی در منطقه به عنوان یکی از ابزارهای توسعه و ارتقای سطح معیشت و وضعیت رفاهی مرزنشینان، تا حدی توانسته رفاه نسبی را در این منطقه ایجاد کند. وضعیت مسکن در سطح شهر تا حدودی بعد از ایجاد بازارچه بهبود پیدا کرده و مردم از مصالح بهتری جهت ساخت و ساز استفاده می‌کنند در مقایسه با دوره قبل که بیشتر مصالحی چون چوب-خشت بیشترین مصرف را داشت. اما این تغییرات تأثیر زیادی در تأمین مایحتاج نیازهای ساکنین مرزنشین نداشته است و کالاهای مبادله شده عمدتاً رویکرد فرا استانی و فرا منطقه‌ای دارند.

شکل ۲: بازارچه مرزی سردشت

شکل ۳: بازارچه مرزی سردشت

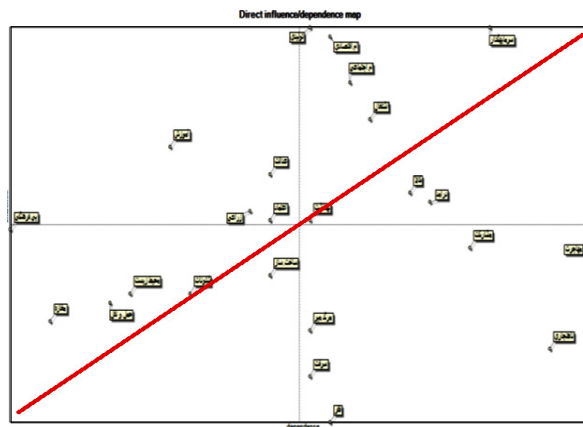
ماتریس تأثیر مستقیم

با توجه به نتایج ماتریس مستقیم می‌توان گفت که در منطقه به دلیل نبود واحدهای تولید و تبدیلی، همچنین کارخانه‌ها درخور توجه، بیشتر کالاهای صادراتی از سایر مناطق دیگر در مسیر بازارچه سردشت تردد می‌کنند که این امر باعث بیکار شدن قشر بزرگی از اهالی شهر می‌شود. با بیکار شدن بیشتر مردم، قشر بالایی از مردم شهر از دست‌یابی به شغل محروم می‌شوند درحالی‌که بازارچه می‌تواند راهبردی قوی جهت توسعه منطقه باشد، اما منفعتی که نصیب دیگر نواحی، که مبدأ و مقصد صادرات هستند خیلی بیشتر از شهر سردشت است، فعالیتی که در این زمینه تا حدودی نصیب مردمان سردشت شده پیاده کردن کالاها و سوار کردن آن بر دیگر ترانزیت‌های باری بوده است. مردمانی که به دلیل بودنشان از خیلی مزایای سرمایه‌گذاری و فرصت‌های شغلی محروم شده‌اند. ترس از درآمدزا نبودن سرمایه‌گذاری باعث شده، خود سرمایه‌داران شهر برای سرمایه‌گذاری وارد شهرهای مرکزی ایرانی شوند، سردشت بدون امنیت اقتصادی به‌صورت یک توسعه کالبدی درآمده

که توان توسعه خود را از دست داده است و از تکاپو بازاریستاده و امنیت اقتصادی برای تکاپوی شهر همچون خون در بدن انسان است. برای توسعه لازم است امنیت اقتصادی در سطح شهر در جریان باشد. با زدودن بخش اقتصادی از سردشت، این شهر در میان شهرهای استان آذربایجان غربی بیشترین نرخ بیکاری را به خود اختصاص داده است. موقعیت دره‌ای-کوهستانی سردشت نیز باعث شده است زمین‌های اطراف این شهر به صورت سنگلاخ، قطعات کوچک، و در دامنه‌های کوه واقع شده و بخش کشاورزی را از اقتصادی بودن خارج کند. و استفاده از فناوری جدید در کشاورزی وجود ندارد، چراکه با صعب‌العبور بودن و دشواری‌های دیگر آن، قادر به استفاده از این تجهیزات مدرن کشاورزی در زمین‌های اطراف شهر نیست. از طرف دیگر این قطعات کوچک نیازهای یک خانواده را به طور کامل تأمین نمی‌کند، در نتیجه با آینده‌ای که پیشروی خانواده‌ها می‌باشد، به نظر آن‌ها مهاجرت به دیگر نواحی گزینه بهتری می‌باشد.

خانواده‌ها نیز به عنوان شاخصی مهم، در ماتریس مستقیم به آن اشاره شده است. اما چیزی که در اینجا قابل بیان است متفاوت با دیگر موضوعات قبلی است، جنبه منفی رابطه‌های خانوادگی است که دامن‌گیر بازارچه شده است. وجود رابطه‌های خانوادگی، دوستی‌ها، باعث شده در زمینه فعالیت بازارچه نیز تأثیرگذار باشد، قشری به دلیل رفت آمد، هدایا، و دیگر مواردی که اسباب یک بازرگانی سالم را از بازارچه سردشت ربوده و آن را به حیطه‌ای طایفه سالاری تبدیل کرده است.

آسایش نیز از مواردی می‌باشد که تأثیر نسبتاً زیادی در اقتصاد بازارچه داشته است، دسترسی حمل و نقلی، واحدهای رفاهی تعبیه شده در محدوده، بارگیری و تخلیه و... مواردی هستند که به آن اشاراتی شده است، جاده‌های تردد وسایل نقلیه سنگین بازارچه، از مسیرهایی است که هیچ‌گونه توجهی به آن نشده و از یک طرف این جاده‌ها فقط امکان تردد یک وسیله نقلیه را دارد، به طوری که رفت و آمد دو وسیله نقلیه، حتی ماشین‌های سبک را نیز با مشکل مواجه می‌کند، از طرف دیگر جاده بیرون شهر سردشت به دلیل کم‌توجهی و تعمیر نشدن به جاده‌ای ناهموار از لحاظ تردد تبدیل شده و یکی از جاده‌هایی است که بیشترین تصادفات در آن رخ می‌دهد.

شکل ۴: ماتریس مستقیم

جدول ۱: جایگاه و تأثیرات هریک از شاخص‌ها در نرم‌افزار میک مک

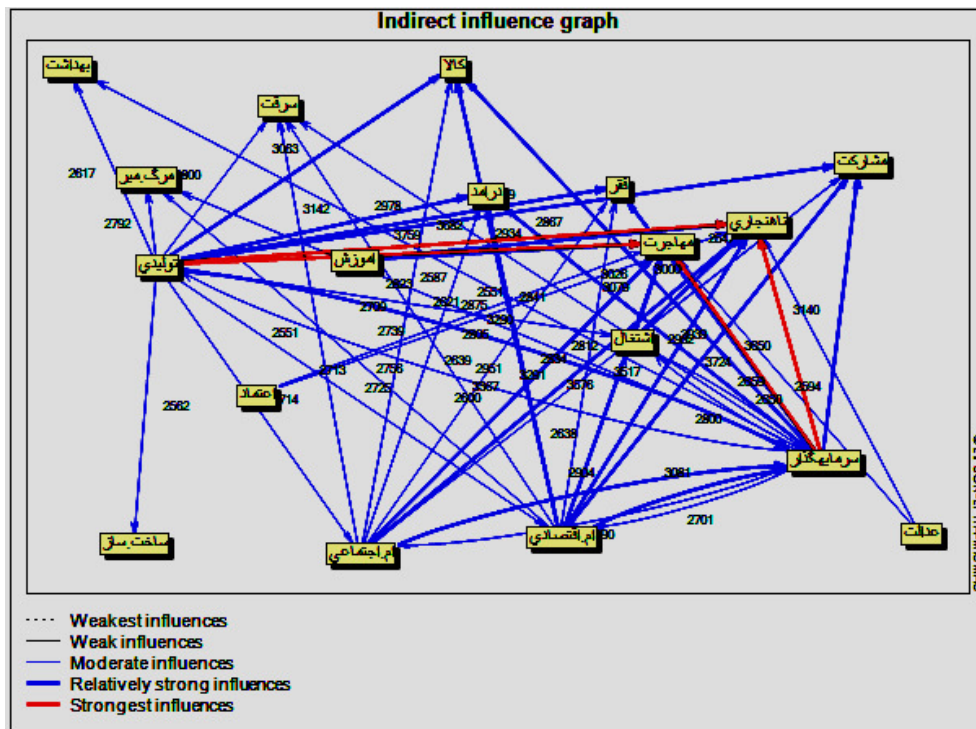
عوامل دوگانه	سرمایه‌گذاری - فعالیت‌های تولیدی - تبدیلی - امنیت اقتصادی - امنیت اجتماعی - اشتغال - درآمد - تأمین کالا
عوامل تأثیرگذار	آموزش - عدالت • فعالیت زراعی
عوامل تنظیم‌کننده	بهداشت - بهبود زراعی
عوامل تعیین‌کننده	فرهنگ‌سازی
عوامل هدف	مشارکت
عوامل تأثیرپذیر	مهاجرت - ناهنجاری - مرگ‌ومیر - مشارکت - سرقت - فقر
عوامل اهرمی ثانویه	محیط‌زیست - مغازه‌داری - حمل‌ونقل - ساخت‌وساز

ماتریس تأثیر غیرمستقیم

با توجه به یافته‌های ماتریس غیرمستقیم می‌توان گفت که ایجاد زمینه و سرمایه‌گذاری در بخش اقتصادی (تولیدی، تبدیلی) باعث تقویت شاخص‌های مستقیم دیگری چون تثبیت جمعیت، کاهش قاچاق، سرمایه‌گذاری، درآمد، دسترسی به کالاها و خدمات، اشتغال، مغازه‌داری، رستوران، انبارداری، مصالح ساختمانی و بهبود دامی می‌شود. همچنین مواردی که می‌تواند به‌طور غیرمستقیم موجب بهبود بازارچه شود، شامل برگشت اعتماد به منطقه، عدالت، بهداشت، مشارکت، ساخت‌وساز، شئون اسلامی، محیط‌زیست، حمل‌ونقل و بهبود زراعی است.

همچنین ساماندهی بازارچه باعث بهبود زراعی و اشتغال جوانان نواحی می‌شود که به دلیل نبود شغل و قطعات کوچک زمین‌های زراعی مجبور به ترک روستا می‌شدند. بازارچه هم می‌تواند باعث حفظ بنیاد خانواده، درآمد خانواده، اهمیت بخشی و همکاری و همیاری در بخش کشاورزی شود و همچنین از وجود بازارچه می‌توان جهت تقویت کشاورزی استفاده کرد. و تعبیه بازارهایی جهت عرضه (مواد سم‌پاشی، دستگاه‌هایی مناسب جهت کسب‌وکار کشاورزی منطقه، کارشناسان بخش کشاورزی) در سطح سردشت چه برای مردمان بومی شهر و چه برای سایر مناطق، تقویت هرچه بیشتر بازده بخش کشاورزی را در پی خواهد داشت.

رستوران‌ها، هتل، مراکز گردشگری، پاساژها، بانک‌ها، مغازه‌ها، حمل‌ونقل و ... مواردی هستند که با رونق بخشی بازارچه جایگاه آن‌ها نیز هرچه بیشتر در شهر احساس می‌شود، و شغل‌های ذکرشده خود نیز موجب ایجاد شغل‌های فرعی دیگری می‌شوند. به‌طور مثال استفاده از محصولات کشاورزی جهت مصرف در رستوران، آژانس‌های مسافری، مبلان چه برای مصرف داخلی و چه خارجی، بهبود جاده و ... مواردی هستند که می‌توان به آن اشاره کرد. هدف از ذکر چند مورد انگشت‌شمار از مزایای بهبود وضعیت بازارچه تأکید به این موضوع است که سیستم و زیرسیستم‌های شهر وابسته به یک نهاد جهت جریان، پویایی، سرزندگی منطقه و جهت توان رقابت با دیگر نواحی است. چراکه شهر بدون داشتن یک شاخص کلیدی که بتواند محرک اکثر بخش‌های شهر باشد، از توسعه بازمانده و نهادهای کلیدی و پتانسیل‌های بالقوه‌ای که نیازمند سرمایه‌گذاری جدی می‌باشند را نیز از دست می‌دهد. به این منظور یک شک اقتصادی (همچون بازارچه با مدیریتی عالی) لازم است تا جریان‌های اقتصادی حداقل به حالت عادی برگردند. و در سایر بخش‌ها (اجتماعی، فرهنگی، امنیتی و ...) نیز بهبودی حاصل شود.

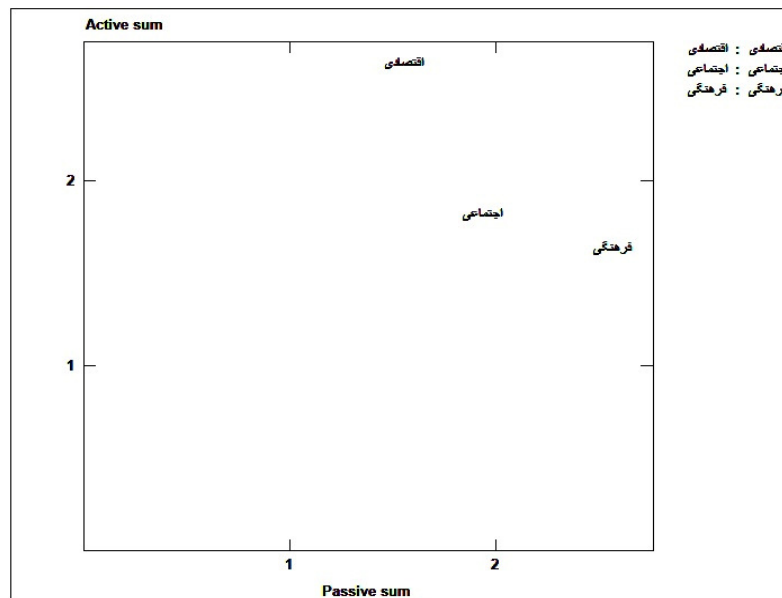
شکل ۵: ماتریس غیر مستقیم
مأخذ: نگارندگان

جدول ۲: مهم ترین عوامل مستقیم، و غیر مستقیم در بهبود وضعیت بازارچه مرزی سردشت

۱-۱	ردیف	۱-۲	عنوان	۱-۳	تأثیر	۱-۴	عنوان	۱-۵	واسطه	۱-۶	عنوان	۱-۷	تأثیر
۱	۱	تولیدی	۶۸۰	مهاجرت	۵۹۴	تولیدی	۶۸۱	غیر مستقیم					
۲	۲	سرمایه گذار	۶۸۰	سرمایه گذار	۵۶۹	سرمایه گذار	۶۷۴						
۳	۳	امنیت اقتصادی	۶۶۸	سرمایه گذار	۵۳۲	ام. اقتصادی	۶۴۰						
۴	۴	ام. اجتماعی	۶۰۶	مشارکت	۵۱۹	ام. اجتماعی	۶۰۲						
۵	۵	اشتغال	۵۵۶	درآمد	۴۹۵	اشتغال	۵۵۲						
۶	۶	آموزش	۵۱۹	کالا	۴۸۲	آموزش	۵۲۹						
۷	۷	عدالت	۴۸۲	اشتغال	۴۵۷	اعتماد	۴۸۱						
۸	۸	کالا	۴۵۷	ام. اجتماعی	۴۴۵	عدالت	۴۷۴						
۹	۹	درآمد	۴۴۵	فقر	۴۳۳	کالا	۴۵۶						
۱۰	۱۰	زراعی	۴۳۳	ام. اقتصادی	۴۳۳	درآمد	۴۴۱						
۱۱	۱۱	اعتماد	۴۲۰	تولیدی	۴۲۰	بهداشت	۴۳۷						
۱۲	۱۲	بهداشت	۴۲۰	مرگ و میر	۴۲۰	پی. فرهنگی	۴۳۶						
۱۳	۱۳	پی. فرهنگی	۴۰۸	سرقت	۴۲۰	مشارکت	۴۳۵						
۱۴	۱۴	مشارکت	۳۸۳	بهداشت	۴۲۰	زراعی	۴۲۹						
۱۵	۱۵	مهاجرت	۳۷۱	ساخت و ساز	۳۹۶	ساخت و ساز	۳۷۶						
۱۶	۱۶	ساخت و ساز	۳۴۶	عدالت	۳۹۶	شئونات	۳۷۱						
۱۷	۱۷	شئونات	۳۲۱	اعتماد	۳۹۶	محیط زیست	۳۴۶						

۳۳۱	حمل و نقل	۳۸۳	زراعی	۳۲۱	محیط زیست	۱۸
۳۲۹	مغازه	۳۴۶	شئونات	۳۰۹	حمل و نقل	۱۹
۳۲۷	مهاجرت	۳۳۴	آموزش	۲۸۴	مغازه	۲۰
۲۲۳	مرگ و میر	۳۰۹	محیط زیست	۲۷۲	مرگ و میر	۲۱
۱۹۴	ناهنجاری	۲۹۷	حمل و نقل	۲۴۷	ناهنجاری	۲۲
۱۴۳	سرقت	۲۵۹	مغازه	۲۱۰	سرقت	۲۳
۸۲	فقر	۲۳۵	پی.فرهنگی	۱۴۸	فقر	۲۴

در این پژوهش شبکه سیستم آینده شهر سردشت را می‌توان ابزاری برای تخمین و ارزیابی نقش مؤلفه‌ها در یک سیستم تحلیلی در نظر گرفت. که بر اساس یافته‌های پژوهش مؤلفه اقتصادی آن می‌تواند کنترل‌کننده این سیستم و تأثیرگذار بر سایر بخش‌ها باشد. مؤلفه فرهنگی آن می‌تواند از سایر بخش‌ها تأثیر بگیرد. و مؤلفه اجتماعی آن هم می‌تواند هم تأثیر بگیرد و همچنین تأثیرگذار باشد (شکل ۶).

شکل ۶: شبکه سیستم آینده شهر سردشت

که در این مرحله از یافته‌های پژوهش بعد مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌ها را از لحاظ سازگاری مورد بررسی قرار داده‌ایم. که فعالیت‌های سرمایه‌گذاری دولتی و امنیت اجتماعی سازگار هستند، اما فرهنگ‌سازی با توجه به یافته‌های مورد بررسی ناسازگار تشخیص داده شده است (جدول ۳).

جدول ۳: سازگاری سناریو (تأثیر مؤلفه‌ها و زیر مؤلفه‌ها)

مؤلفه‌ها	زیر مؤلفه‌ها	ارزش‌گذاری
اقتصادی	سرمایه‌گذاری دولتی	۱
اجتماعی	امنیت اجتماعی	۰
فرهنگی	فرهنگ‌سازی	-۳

در مرحله نهایی نیز سناریوهای استخراج شده نشان می‌دهند که با ایجاد سرمایه‌گذاری‌های دولتی، زمینه برای رسیدن به توسعه‌ای پایدار با ایجاد فعالیت‌های تولیدی-تبدیلی در سطح شهر فراهم خواهد شد و بعد آموزش را تحت تأثیر قرار داده

و می‌تواند باعث بهبود سطح بهداشت منطقه شود. همچنین با بهبود امنیت اجتماعی در سطح شهر، شاهد مشارکت بیشتر مردم در سطح شهر خواهیم بود و زمینه ایجاد تحقق عدالت اجتماعی نیز در سطح شهر فراهم می‌شود (جدول ۴).

جدول ۴: سناریوهای محتمل آینده، در راستای توسعه پایدار شهر سردشت

Scenario No. 1		Scenario No. 2	
اقتصادی: فعالیت تولیدی - تبدیلی			
اجتماعی: آموزش		اجتماعی: مشارکت	
فرهنگی: بهداشت		فرهنگی: عدالت	

نتیجه

بازارچه مرزی یکی از مهم‌ترین راهبردها جهت توسعه مناطق مرزی برشمرده می‌شود. و بازارچه سطح شهر مرودشت بنا به بررسی‌های صورت گرفته نتوانسته است در همه شاخص‌های توسعه آن‌طور که باید شایسته عمل کند، که برخی از عوامل توسعه‌نیافتگی آن ناشی از شرایط داخل و برخی از عوامل ناشی از عوامل خارج از سطح شهر می‌باشد.

امنیت اجتماعی یکی از شاخص‌های اصلی جهت بهبود وضعیت مرزها از طریق توسعه تجارت و توسعه در سطح شهر می‌باشد. بازارچه هرچند نتوانسته است حداقل امنیت نسبی را از لحاظ اقتصادی در منطقه ایجاد کند و تا حد زیادی سرمایه‌گذاری اقتصادی در منطقه نسبت به قبل از آن روند صعودی داشته است، ولی متأسفانه ایجاد بازارچه نتوانسته است به شاخص‌های امنیت اجتماعی در منطقه کمک شایانی بکند. قاچاق (اقدامات غیررسمی)، خود معلولی است که علت آن را باید در نبود بنیه‌های قوی اقتصادی در منطقه جست‌وجو کرد.

از طرفی دیگر مردمان شهر به خاطر تأمین کالاهای موردنیاز دچار مشکل هستند به طوری که برای تأمین برخی از کالاها باید به شهرهای اطراف و مرکز استان مراجعه کنند با وجود اینکه عبور و مرور بیشتر کالاها از این نواحی مرزی عبور می‌کند. برای بهبود این مشکل فرماندار با همکاری سایر نهادها می‌توانند اقدام به جذب و سرمایه‌گذاری در ایجاد بازارهایی برای عرضه این کالاها نمایند که نه تنها کالاهای شهر را تأمین کند بلکه به مرجعی جهت عرضه به دیگر نواحی اطراف شهر تبدیل شود.

می‌توان گفت کالاهای بومی شهر هیچ نقشی در مبادله مرزی ندارند، و راه‌حلی که جهت حل این مشکل می‌توان بیان کرد، استفاده از امکانات تولیدی-تبدیلی متناسب با منطقه برای بهبود کیفیت، جهت رقابت با دیگر کالاهای مرغوب سایر کشورها می‌باشد.

ایجاد شرکت‌ها در بازارچه نیز علاوه بر اینکه باعث همکاری بیشتر بین شرکت‌ها خواهد شد، همچنین می‌تواند موجب تلاش بیشتر به منظور بازاریابی و نفوذ در بازارهای خارجی جهت بهبود توان تکنولوژی و مهارتی شود. که با این اقدام هم‌سطح اشتغال در سطح شهر به سطح بالایی صعود خواهد کرد و هم‌گامی در بهبود نقش بازارچه برای نزدیک شدن به سطح استانداردها خواهد بود.

یافته‌ها نشان می‌دهد که بازارچه هرچند در ایجاد رفاه نسبی در سطح شهر تا حدی مفیدی عمل کرده است و تغییرات مثبتی را در اقتصاد معیشتی مردم مرزنشین پدید آورده است. اما نکته‌ای که قابل تأمل است، این است که بازارچه از اهداف اولیه خود در بسیاری از موارد فاصله گرفته است، مواردی چون مبادلات مرزی، توسعه اقتصادی، اشتغال‌زایی سالم، توسعه زیرساخت‌ها، بومی‌سازی، امنیت اجتماعی، امنیت اقتصادی، تثبیت جمعیت و غیره. همچنین تأثیر بازارچه بر مناطق فرامرزی و فراستانی بیش از شهر مرزی سردشت بوده است و تا حدودی تأمین‌کننده منافع افراد غیربومی می‌باشد.

پیشنهادهایی که می‌توان در جهت هر چه بهتر کردن آینده شهر مرزی سردشت بیان کرد به شرح ذیل می‌باشد:

- تجدیدنظر در شعاع تأثیرگذاری بازارچه

- بهبود مسیرهای حمل‌ونقل جهت تردد وسایل نقلیه

- تأکید اساسی بر شناخت پتانسیل‌های منطقه جهت جذب سرمایه‌گذاری و ایجاد واحدهای تولیدی-تبدیلی متناسب با توان‌های بالقوه و بالفعل منطقه

- ساماندهی و اجرای عدالت محوری در بهره‌مندی مساوی مردم شهر، و تضعیف مدیریت مبتنی بر طایفه محوری.

- ایجاد بازارهایی از کالاهای وارداتی-صادراتی جهت مصرف منطقه (تشویق هرچه بیشتر سرمایه‌گذاران به اقداماتی در این حیطه).

- ایجاد تعاونی‌های برای جذب سرمایه‌های اندک مردم جهت مشارکت اقشار ضعیف شهر در بازارچه.

- ایجاد فضاهای قابل اعتماد از سوی نهادهای دولتی جهت برگشت امنیت اجتماعی-اقتصادی برای جذب هر چه بیشتر سرمایه‌داران و تمرکز سرمایه در شهرستان.

- بهبود سیستم آموزش و کیفیت نیروی کار

- بهره‌گیری از آرا و نظرات مردم در راستای رسیدن به توسعه‌ای پایدار

منابع

- بابانسیب، رسول (۱۳۸۹)، برنامه‌ریزی توسعه پایدار شهرستان‌های استان آذربایجان شرقی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان.

- تابعی، حسن، مراد دلالت، عهدیه آتشی و حمید پناهی (۱۳۹۶)، نقش بازارچه مرزی در توسعه اقتصادی- اجتماعی نواحی پیرامون مطالعه موردی: (بازارچه سرو ارومیه)، فصلنامه علوم و فنون مرزی، دوره ۸، شماره ۳، صص ۲۹-۱.
- پور عزت، اصغر؛ فیروزپور، ارمین (۱۳۹۱)، چشم‌انداز شهرهای آینده ایران در افق ۱۴۰۴
- خزائی، سعید و عبدالرحیم پدرام، (۱۳۸۷)، زاهنمای گام به گام آینده‌پژوهی راهبردی، انتشارات کشف آینده.
- زالی، نادر (۱۳۹۰)، آینده‌نگاری راهبردی و سیاست‌گذرتی منطقه‌ای با رویکرد سناریونویسی، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال چهاردهم، شماره چهارم.
- زرقانی، سیدهادی، هادی اعظمی و اسماعیل علمدار (۱۳۹۳)، تحلیل نقش بازارچه مرزی ماهیرود در توسعه فضایی-کالبدی منطقه مرزی با تأکید بر عامل مهاجرت و کاهش محرومیت، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، دوره ۱۲، شماره ۲۳، صص ۱۷۵-۱۹۵
- سلمانی مقدم، محمد، الهه اکبری، الهام میری (۱۳۹۵)، ارزیابی نحوه تأثیر بازارچه مرزی بر روند توسعه کالبدی شهر مورد شناسی: بازارچه مرزی یزدان در شهر حاجی آباد، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، شماره ۲۱، صص ۳۲-۱۹.
- شکوئی، حسین (۱۳۹۳)، دیدگاه نو در جغرافیا شهری، انتشارات سمت.
- شماعی، علی، عبدالله صالحی و مناف حسین پور (۱۳۹۴)، تحلیل فضایی اثرات بازارچه‌های مرزی در توسعه یافتگی شهرهای بانه و پیرانشهر، مجله آمایش جغرافیایی فضا، دوره ۵، شماره ۱۸، صص ۲۱۶-۲۰۵.
- شمسی، هژیر؛ حسن‌زاده، ناصر؛ اسماعیل زاده، خالد (۱۳۹۲)، ارزیابی جایگاه بازارچه‌های مرزی در امنیت و توسعه پایدار شهرهای مرزی، مطالعه موردی شهرستان سردشت، فصلنامه دانش انتظامی کردستان، سال چهارم، شماره ۱۶.
- صرافی، مظفر، جمیله توکلی نیا و حسن محمدیان مصمم (۱۳۹۳)، اندیشه‌های نو در برنامه‌ریزی شهری، چاپ اول، انتشارات قدیانی، تهران.
- علائی، امیر حسین و ناصررودی، معین (۱۳۹۵)، بازارچه‌های مرزی و نقش آن در توسعه پایدار مطالعه موردی: شهرستان خواف، دومین کنفرانس سالانه پژوهش‌های معماری، شهرسازی و مدیریت شهری، تهران.
- کشاوری ترک، عین الله و بیاتی، ناصر (۱۳۹۲)، آینده پژوهی در برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، انتشارات مدیریت فناوری اطلاعات و مرکز اسناد، تهران.
- گوهری فر، مصطفی، عادل آذر و اصغر مشبکی (۱۳۹۴)، آینده پژوهی: ارائه تصویر آینده سازمان با استفاده از رویکرد برنامه‌ریزی سناریو (مورد مطالعه: مرکز آمار ایران)، فصلنامه علوم مدیریت ایران، دوره ۱۰، شماره ۳۸، صص ۶۵-۳۶.
- مقیمی، ابوالفضل (۱۳۹۴)، معرفت شناسی آینده‌پژوهی در رویکردهای نظری به برنامه‌ریزی شهری، معماری و صنعت ساختمان، فصلنامه مدیریت شهری، دوره ۱۴، شماره ۳۸، صص ۱۰۴-۷۵.
- موسوی، میرنجف و رحیمی، مارال (۱۳۹۴)، تبیین نقش اسکان جمعیت در تحقق توسعه پایدار مناطق مرزی (مطالعه موردی استان اذربایجان غربی)، فصلنامه علمی-پژوهشی اطلاعات جغرافیایی، دوره ۲۶.

-موسوی، میرنجف و باقری کشکولی، علی (۱۳۹۱)، ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، دوره ۳، شماره ۹، صص ۹۵-۱۱۶.

-واعظی، سید کمال، محمد مهدی قمیان و سید حسام وقفی (۱۳۹۶)، آینده پژوهی در علوم انسانی با رویکرد مدیریت دانش؛ ملاحظات، دستاوردها و اثرات، فصلنامه مدیریت سازمان های دولتی، دوره ۵، شماره ۳، ۳۱-۴۶.

-Atkisson , A. and Hatcher R (2011), *The Compass Index of Sustainability; Prototype for a Comprehensive Sustainability*

-Chandoevrit, worawan, yongyuth chalamwong, srawooth paitoonpong(2004), *Thailand cross border economy, Thailand Development resource institute.*

-Coughlin, C. C., & Novy, D. (2016). *Estimating border effects: The impact of spatial aggregation. CEPR Discussion Paper No. 11226.*

- Donghyun, L.(2017), *Cross-border mergers and acquisitions with heterogeneous firms: Technology vs. market motiv, North American Journal of Economics and Finance 42 (2017)*

۲۰-۳۷

-Kazunobu Hayakawa(2017), *Domestic and international border effects: The cases of China and Japan, China Economic Review 43*

-Kenneth Van den Bergh, Kenneth Bruninx, Erik Delarue(2018), *Cross-border reserve markets: network constraints in cross-border reserve procurement, Energy Policy 113*

-Lee,Donghyun(۲۰۱۷), *cross-border mergers and acquisitions with heterogeneous firms: Technology vs. market motives, North American journal of Economics and finance*

-Van Houtum, Henk.(2000), *An Overview of European Geographical Research on Border Region, Journal of Borderlands Studies, Vol. xv, No, 1, Pp 56-8*

- Walther, O. (2014), *Border Markets: An Introduction, Journal of Research,10, <https://journals .openedition .org/articulo/2532>*

-World Investment Report (2007). *Transnational Corporations, Extractive Industries and Development, United Nations Conference on Trade and Development .*